

Немања Вујић
Мср историчар

УДК: 355.083.4(497.6РС):929 Младић Р.

ИСТУП ГЕНЕРАЛА РАТКА МЛАДИЋА ПОВОДОМ ВЕНС-ОВЕНОVOГ МИРОВОНОГ ПЛАНА ЗА БОСНУ И ХЕРЦЕГОВИНУ 1993.

Апстракт: *Командант Главној штаба Војске Републике Српске генерал Рајко Младић се, поред кључне улоге у војним дешавањима, пре дјелимичној присуству у политичком животу, истакао и као учесник мировних преговора који су трајали готово све вријеме Одбрамбено-оштрабинској рата 1992-1995. Иако је он, као војни старшина, на њој дипломатије формално био подређен политичком врху Републике Српске, његов неуништан ауторитет међу официрима и војницима ВРС чинио је његову улогу изузетно видљивом и у мировним процесима. Имајући у виду његов карактер и начин рада, Младића не препознајемо као личности којој је одговарала улога преговарача, нарочито не у смислу свеобухватних мировних планова. Међутим, он је оставио значајан траг у преговарачком процесу. Најочитији примјер његовој утицаја биљемо приликом разматрања Венс-Овеновој мировној плану 1993. године. Насиу генерала Младића на заједану Народне Скупштине Републике Српске приликом изјашњавања о том плану, био је један од кључних момената за коначно одбијање плана од стране народних посланика на Палама, чиме је ова фаза мировној процеса завршена дефинитивним неуспјехом.*

Кључне ријечи: *Рајко Младић, Венс-Овенов план, Радован Караџић, Слободан Милошевић.*

Услед потпуне ескалације рата у Босни и Херцеговини, у присуству највиших свјетских државника, августа 1992. у Лондону је отворена Међународна конференција о бившој Југославији (МКБЈ). Генерални секретар Уједињених Нација Бутрос Гали (енгл. Boutros Boutros-Ghali) и британски премијер Џон Мејџор (енгл. John Major) били су први председавајући конференције. Она је убрзо постала стална, те је под копресједавањем британског лорда Дејвида Овена

(енг. David Owen), представника Европске Уније, и бившег америчког државног секретара Сајруса Венса (енг. Cyrus Vance), представника Уједињених Нација, премјештена у Женеви. Пленарном сједницом 2. јануара 1993. године отпочели су преговори током којих су лидери свих сукобљених страна – Алија Изетбеговић, Радован Караџић, Мате Бобан, Добрица Ђосић, Фрањо Туђман, Ратко Младић, Сефер Халиловић и Миливој Петковић – први пут од почетка рата сјели за заједнички преговарачки сто.¹

Конференција у Женеви почела је с радом још 1. септембра 1992, а прве резултате дала је мјесец дана касније, када је објављен први начелни договор да се „у циљу будућег мира обави демилитаризација Сарајева, као први корак, као и да се наставе разговори о уставном уређењу земље под покровитељством МКБЈ-а“. Чињеница да је овом приликом у међународној јавности уведен појам „три зараћене стране“, у бошњачкој историографији виђена је као „крупан уступак сепаратистичким снагама унутар српског и хрватског националног покрета“ и „награда за агресивну српску политику и снажан потицај хрватској политици да и сама узме учешћа у агресији и комадању земље“.² Са друге стране, лорд Овен је своју улогу у процесу окарактерисао као „мандат да морамо обезбедити да три народа живе унутар међународно признатих граница Босне и Херцеговине“. Истакао је идеју да се Србима препусти „власт над оним аспектима свакодневног живота, који чувају и обезбеђују њихов национални идентитет“, али, са јасним унапријед зацртаним циљем: „Нисмо, међутим, могли прихватити државу у држави, те смо стога, колико год је могуће, морали да избегавамо географски континуитет српских провинција, који би Србима омогућавао да ефикасно контролишу територију...“³ Изетбеговић је преговоре са руководством РС прихватио након дугих разговора са копредсједницима МКБЈ, уз очекивање да ће „српској страни у Женеви бити предочен мировни план по принципу узми или остави“, те да ниједан од та два исхода „не би био лош за Босну и Херцеговину“.⁴

¹ Vladimir P. Petrović, „Neuspjeh ženevskih pregovora o prekidu Rata u Bosni i Hercegovini januara 1993“, *Istorija 20. veka*, XXXIX, br. 2 (2021), 436; David Owen, *Balkanska odiseja* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Hrvatski institut za povijest, 1998), 115.

² Mesud Šadinlija, *Između pravde i realpolitike: odnos mirovnih planova i vojnih operacija u Bosni i Hercegovini: 1992-1995* (Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2018), 287.

³ D. Owen, *Balkanska odiseja...*, 93-94.

⁴ M. Šadinlija, *Između pravde i realpolitike...*, 304.

На самој конференцији, командант Главног штаба Војске Републике Српске, генерал-пуковник Ратко Младић⁵ је био у „војној групи“, у којој се, под руководством генерала Сатина Намбијара (енг. Satish Nambiar), командантом снага УНПРОФОР-а и лорда Овена, расправљало о прекиду непријатељстава, протоку хуманитарне помоћи, слободном кретању, демилитаризацији Сарајева итд.⁶ Овен је након

⁵ Ратко Младић је рођен 12. марта 1942. у херцеговачком селу Божановићи, у општини Калиновик. Комплексност Другог свјетског рата на простору Независне Државе Хрватске умногоме се очитала и на примјеру Младићеве породице. Тих ратних година рођени су му и брат и сестра, а догађај који је знатно утицао на његов живот била је смрт његовог оца Неђе, који је 1945. погинуо као партизан у борбама против усташа на планини Иван седло, недалеко од родног села Анте Павелића, Брадине. Са друге стране, Ратков рођени стриц Спасоје био је четник. Раткова мајка Стана, доведена у ситуацију да сама одгаја троје своје дјеце и још двоје ратне сирочади, обољела је од тифуса, који је напослијетку преживјела, али је Ратко у више наврата помињао да га је у том периоду у животу одржао један италијански окупациони војник. Слабо развијен родни крај није Младићу пружао много могућности, те је он средњу Индустријску школу завршио у Земуну, а затим и Војну академију Копнене војске ЈНА, 27. септембра 1965, са просјечном оценом 9,20. До почетка ратова за југословенско наслеђе, највећи дио службе провео је у СР Македонији (Куманово, Скопље, Охрид, Штип). Јануара 1991, након неколико деценија у Македонији, Младић је премјештен за помоћника команданта за позадину у Команди 52. корпуса у Приштини. Била је то његова посљедња мирнодопска дужност. Како је то записао Младићев биограф, историчар др Бојан Димитријевић, „када је стање у земљи почело да се убрзано погоршава, неко се сетио Младића и његовог стила рада, и то му је отворило нову страницу биографије“. Ратни пут генерала Ратка Младића почео је у Крајини, јуна 1991. Одмах по доласку у Книн, он је увео одређене промјене које су га учиниле препознатљивим и означиле почетак његовог војничког успона у вријеме ширења ратног пожара. О идеолошким недоумицама које су се појавиле у том периоду, говорио је и касније: „Тада ни ја сам, право да вам кажем, још нисам схватао да више нема заједничког живота. Сви ми, били смо још залуђени тим заједничким животом.“ Један представник УНХЦР-а је записао да је Младић „успевао све то на том простору да координира. Знао је апсолутно све шта се дешава. Познавао је свако село, сваку кућу, децу, жене, старце, знао је ко је коме рођак, ко је Хрват, а ко Србин, колико је где живело једних колико других. Био је национални херој, обожавали су га и цивили и војници“. Након непуних годину дана у Крајини, Младића је чекала дужност у новој српској војсци. Сљедече три и по године, његово командно мјесто била је Црна ријека, војни објекат у близини Хан Пијеска. (Бојан Димитријевић, *Генерал Младић и Војска Републике Српске* (Београд: Catena mundi – Институт за савремену историју, 2019), 11-18; Саво Сокановић и др., *Генерали Републике Српске 1992-2017* (Бања Лука: Министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске - Борачка организација Републике Српске, 2017), 128; Љ. Булатовић, *Генерал Младић...*, 223-224; Јован Јањић, *Српски генерал Рајко Младић* (Нови Сад: Матица Српска, 1996), 24).

⁶ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 166.

првог састанка са Младићем истакао да је територијална повезаност српских територија коју је он тежио да прекине, за Младића представљала „ансолутну безбедоносну пужност, за коју је био спреман да настави борбу, уз подршку свих српских војних руководилаца, ма откуда они потицали“.⁷ Већ током првих дана преговора, Халиловић и Младић спорили су се по већини питања. Проблем је било чак и питање терминологије, јер је Халиловић тражио да Младић његову војску не назива муслиманским снагама него Армијом БиХ, са циљем да истакне њен наводни легалитет и легитимитет. Са друге стране, Младић је тражио да се његова војска не назива агресорском него ВРС. Имајући у виду да је им је то био први разговор за истим столом, Халиловић је истакао да га је Младић „дојмио“, али да га није видио као човјека него као „звијер у облику човјека“, уз закључак да су и Младић и Караџић разумјели „само језик силе, ништа више“.⁸

Младић је својој службеној биљежници дефинисао своје приједлоге у Женеви: „да се раздвоје снаге у сукобу на линији додира са снагама УН“, „слободан дотур хум. помоћи“, „размена р/з⁹“, „да се ОС/Хр¹⁰ повуку са простора БиХ“, „спречити наор. ХМ¹¹ коалиције“, „раскид споразума Т.-И.¹²“, „стављање ван снаге одлуке кр. пр. БиХ¹³ о проглашењу ратног стања и објави рата српском народу“. Намјера првог наведеног и евидентно кључног захтјева било је заустављање свих војски на достигнутим линијама, што је имало везе са чињеницом да је српска страна под својом контролом држала највећи дио некадашње централне југословенске републике и тиме имала највећи улог у политичким преговорима. Стога је тај приједлог од стране Халиловића већ у Женеви окарактерисан као „легализација окупације“ и трајно одбијан до краја рата.¹⁴

⁷ D. Owen, *Balkanska odiseja...*, 94.

⁸ Бојан Димитријевић, *Војска Републике Српске у рату 1992-1995. : „Војска брза као ојетар“* (Нови Сад: Архив Војводине; Београд: Институт за савремену историју; Бањалука: Архив Републике Српске, 2023), 172.

⁹ Ратни заробљеници.

¹⁰ Оружане снаге Републике Хрватске.

¹¹ Хрватско-муслиманска.

¹² Туђман-Изетбеговић.

¹³ Крње Предсједништво Босне и Херцеговине.

¹⁴ *Handwritten notebook of Ratko MLADIC covering the period from 2 January 1993 to 28 January 1993 (BCS, 92 Pages)*. Objedinjena sudska dokumentacija, 2010; Б. Димитријевић, *Војска Републике Српске...*, 173.

Након представљања прве верзије плана, који је већ тада садржавао и мапе, испоставило се да је предложено рјешење прихватљиво било само хрватској страни. Тактички, српска страна је прихватила споразуме, „али само у начелу и као основу за даље преговоре“, док је муслиманска страна исказала „резерве према предвиђеном односу између провинција и централних власти“, па је Изетбеговић изјавио да „предложена мапа озакоњује етничко чишћење и да спречава повратак избјеглица, те да се за вријеме преговора осјећао као чешки предсједник Бенеш на минхенским преговорима 1938. године“.¹⁵ Како је Овен на томе инсистирао код свих страна, и Народна скупштина Републике Српске је 8. јануара на сједници у Бијељини усвојила „пакет“ о прекиду ватре и уставним принципима из Женеви, а на сједници 20. јануара и 9 „уставних принципа“ дефинисаних у Женеви.¹⁶

Тако су, и поред великих неслагања и чињенице да их је свако тумачио на себи одговарајући начин, све три стране прихватиле уставне принципе. Ипак, муслиманска страна одбила је да потпише војни споразум и конференција је 30. јануара 1993. завршена без успјеха.¹⁷ У Сарајеву су предложене мапе тумачене као прихватање „резултата агресије“ и награђивање „вођства ХДЗ“, иако је територија предвиђена Муслиманима била знатно већа од оне коју су њихове снаге контролисале у том моменту.¹⁸ Све вријеме трајања преговора, на дјелу је била тактика и Сарајева и Пала да, прихватајући план којим заправо нису задовољни, за неуспјех процеса оптуже управо ону другу делегацију. Са друге стране, Хрвати су борбеним дејствима на терену демантовали свој имиџ конструктивног партнера и довели у питање искреност позива на мир. Била је то фаза рата када ни једна страна није била спремна да прихвати рјешење које је сувише далеко од њихових замисли епилога сукоба.¹⁹ Када је у питању Младићево држање на преговорима, Овен је био става да се он „изругивао међународној заједници“.²⁰

¹⁵ V. Petrović, „Neuspjeh ženevskih pregovora...“, 437-438.; M. Šadinlija, *Između pravde i realpolitike...*, 304.

¹⁶ Б. Димитријевић, *Генерал Млагућ...*, 167-168.

¹⁷ V. Petrović, „Neuspjeh ženevskih pregovora...“, 457.

¹⁸ Kasim I. Begić, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma* (Sarajevo: Izdavačko preduzeće „Bosanska knjiga“ – Pravni centar Fonda za otvoreno društvo Bosna i Hercegovina, 1997), 118.

¹⁹ V. Petrović, „Neuspjeh ženevskih pregovora...“, 458.

²⁰ D. Owen, *Balkanska odiseja...*, 114-115.

Представници зараћених страна су од јануара до маја 1993. даље разматрали понуђени план „који је предвиђао одржање међународног субјективитета Босне и Херцеговине уз њену децентрализацију на десет *de facto* етнички разграничених, али територијално неповезаних провинција“.²¹ У српској штампи, већ тада се спекулисало да је могуће да су „тачне процене енглеских коментатора да српску делегацију на преговорима у Њујорку само на папиру води Карацић, а да заправо услове са Пала диктира генерал Младић“.²² Међутим, чини се да у том моменту таква подјела улога у српском руководству није била ни потребна, јер су се представници Републике Српске једнодушно изјаснили против предложеног плана. Карацић је на сједници Савета за усаглашавање ставова о државној политици председника Савезне Републике Југославије у Београду још у јануару изјавио да су приједлози „тако направљени и срачунати да их Срби одбију“, а да је мапа „провокативно антисрпска, као и уставни принципи“.²³ Младић је у сличном маниру изјавио да „ниједан Србин, уколико има бар мало патриотског осећања за своју земљу, не може прихватити Венс-Овенову мапу, овакву каква је, јер би то значило да би Срби у бившој БиХ остали у провинцијама, које би биле са свих страна блокиране“, додавши да би то били „најцрњи вилајети за Србе у бившој БиХ“, а да „Међународна заједница, под изговором да Срби хоће велику Србију, ствара, заправо, велику Хрватску у бившој БиХ“. Објаснио је да би, према предложеној мапи, „Срби били подељени у неколико одвојених, међусобно неповезаних провинција, које не би имале везу са матицом Србијом, нити са Републиком Српском Крајином“, и закључио да то „не може проћи, ма ко и колико се трудио да тако буде“.²⁴

Копредсједници Конференције Венс и Овен су 2. фебруара 1993. у СБ УН представили свој извјештај и текст мировног плана, са захтјевом да сви утичу на три зараћене стране да га прихвате. Тај догађај је означио почетак фазе притисака. Улазећи у ту фазу преговора, Овен је неколико година касније процјенио да је, када је у питању била процјена става српске стране, „од суштинске важности била процена снаге војске босанских Срба у односу на политичаре у Београду, на Палама и у Книну“, те је у вези са том процјеном касније закључио:

²¹ Vladimir P. Petrović, „Odnosi unutar srpske političke elite i krah Vens-Ovenovog mirovnog plana za BiH“, *Istorija 20. veka*, XXX, br. 1 (2012), 9.

²² Богдан Четник, „(Не)моћ добре виле“, *Дневник*, 7.3.1993, 3.

²³ V. Petrović, „Odnosi unutar srpske...“, 9.

²⁴ Стеван Рисовић, „Не подлећи уценама“, *Дневник*, 4.4.1993, 5.

„Видим да смо потценили утицај генерала Младића.“²⁵ И поред тешких околности, преговори су завршени 25. марта 1993. године када су копредсједници МКБЈ понудили комплетан план, са „Споразумом о БиХ“, „Споразум о миру у БиХ“, „Споразум о мапама“ и „Споразум о прелазним рјешењима“, којим су регулисани били односи од момента закључења споразума до првих избора.²⁶

Услиједио је низ мучних преговора које су обиљежили тешки притисци на делегацију Републике Српске. Кулминацију су достигли потписом на план од стране предсједника Републике Српске Радована Караџића, у Атини, 2. маја 1993. године. Потпредсједник Републике Српске Никола Кољевић се сјећао да им је пред полазак у Атину речено да их тамо чекају уступци српској страни на основу којих ће план бити прихватљив, ипак врло брзо је записао: „били смо ухваћени у ту замку“. Билатералних преговора није ни било, само притисака да се раније предложени план потпише. Како је додао, инструмент притиска на српску страну више нису биле пријетње санкцијама, опције су биле: „или потпис или бомбардовање“.²⁷ Вишесатну драму описао је и такође присутни Добрица Ћосић: „Најмање десет часова у мом апартману мучили смо једни друге истим аргументима. Милошевић, Булатовић и ја били смо чврсто решени да приморамо Караџића, Кољевића, Крајишника и Буху да потпишу Венс-Овенов план. Босанци су се јуначки опирали. Као Старац Вујадин у народној песми, као Гаврило Принцип и другови у аустроугарској полицији. На све наше аргументе они су одговарали негативно. Не и – не! План је неправедан, српски народ, после толиких жртава, не може да га прихвати. Понављали смо се и вртили укруг, у ноћи пред седницу која је заказана за девет сати. Милошевић је био окрутан и невероватно упоран да сломи Караџића и његове другове; као рис је кружио око стола у трпезарији. И ја сам, за њих неочекивано, био груб у доказима и претњама. Момчило Крајишник ми је узвратио: ‘Председниче, ако ми наредите да скочим са овог спрата и разбијем се на бетону, ја ћу да скочим. Али, не могу да потпишем Венс-Овенов план’, зашљакао је и одјурio у своју собу. Стресао сам се. Не знам када смо отишли на

²⁵ D. Owen, *Balkanska odiseja...*, 94.

²⁶ M. Šadinlija, *Između pravde i realpolitike...*, 324.

²⁷ Никола Кољевић, *Споменање Републике Српске : Дневник 1993-1995. Књига 1.* (Београд: Службени гласник; Бања Лука: Службени гласник Републике Српске, 2008), 196-197; Никола Кољевић, *Свијетлости незаборави: (дневник 1993-1995.)* (Источно Сарајево: Књижевни фонд „Свети Сава“, 2009), 94.

спавање. Ујутру у осам часова наставили смо 'договарање', опет у мом апартману. Караџић, Кољевић, Буха, Крајишник – бледи и унезверени, ко зна да ли су и спавали, очајнички упорни. [...] Мицотакис (енгл. Konstantinos Mitsotakis, грчки премијер – прим. аут.) нам је саопштио да ће Изетбеговић и Туђман напустити хотел и Атину ако конференција не почне тачно у тринаест часова. Стао је изнад Караџића, извадио своје златно паливперо и спустио га пред њега, чекајући потпис. И Караџић је извадио своје паливперо и ставио га на 'папир', али није потписивао. Сагао је главу и ћутао. На тој кобној хартији стајала су два паливпера: Мицотакисово златно и Радованово 'пеликан'. Нас тројица, Милошевић, Булатовић и ја, у хору смо викали: 'Потпиши, Радоване! Потпиши!' Радован је ћутао, загледао у 'папир', непомичан, натрутен. Онда је мукло одговорио: 'Потписаћу га, али уз услов да га одобри наша Скупштина.' И својим пером потписао је Венс-Овенов план. Неколико минута пре један сат по подне ми Срби сишли смо у салу на конференцију, као на сахрану. Тако погребно осећали су се сви око стола, свесни да Караџићев потпис не значи да је и прихваћен Венс-Овенов план за Босну и Херцеговину.²⁸

Закључак тадашњег југословенског предсједника испоставио се као тачан. Непосредно прије засједања НСРС више учесника процеса покушало је утицати на генерала Младића, који није био присутан у Атини. Момир Булатовић је у том моменту оцијенио да је Младић „личност без хипотеке и од највећег је утицаја на српски народ, већи и од Караџића“, те је на састанку уприличеном у ту сврху Младића убјеђивао у нужност прихватања плана. Истом приликом, начелник Генералштаба Војске Југославије Живота Панић, Младићу је указивао да СР Југославија нема више услова за рат и да је битно „да се добије у времену“, те је закључио да у случају одбијања плана нестају Република Српска и Југославија, „а Србија оде на Београдски пашалук“. Младић се на све ове тешке ријечи није изјаснио.²⁹ На генерала је покушао утицати и сам Овен, и то, чини се, управо онаквим рјечником какав је Младићу импоновао. Убјеђивао га је да ће у новој држави Срби „задржати свој идентитет“ и да „не би било муслиманске доминације“. Нарочито интересантно, рекао му је да је разговарао са Караџићем, Крајишником и Кољевићем, али је додао да „они пису били озбиљни

²⁸ Добрица Ћосић, *Босански рај* (Београд: Службени Гласник, 2012), 131-132.

²⁹ Vladimir Petrović, „Od Ženeve do Pala: Podvajanje srpskih političkih elita oko usvajanja Vens-Ovenovog plana“, u: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan. Tom II*, прир. Vladimir Petrović (Београд: Institut za savremenu istoriju, 2011), 86.

переговарачи“, него да је то Младић, као „командант победничке војске“, и да би било „непромишљено“ одбити предложени план.³⁰

Управо је Младић одиграо једну од главних улога на кључној сједници НСРС, одржаној 5. и 6. маја 1993. на Јахорини. И поред различитих приступа, гости засједања, грчки предсједник Мицотакис, југословенски Ђосић, српски Милошевић и црногорски Булатовић једногласно су позвали да се понуђени план прихвати. Међутим, наступ генерала Младића након њих, који је посланицима предочио двије карте на којима су биле уочљиве велике територије које је било потребно предати, вјероватно је био кључни тренутак ове врло напете сједнице.³¹ Између осталог, Младић је тог дана за скупштинском говорницом изјавио: „Ваше преосвештенство, поштовани предсједниче, поштовани народни посланици, драги гости, ја бих желио у име Главног штаба и Војске Републике Српске да дам нека моја виђења ситуације. [...] Ја бих поштована господо замолио и показао бих једну карту. Морамо мало да дочарамо садашње вријеме присутнима. Не виде то сви као ми војници из близине. Господо, ово је фактичка ситуација јуче у 12 сати на просторима бивше БиХ. Ово је резултат наметнутог рата српском народу, не само на просторима бивше Републике БиХ, ово је резултат нашега руководства, нашега народа и наше војске. Ово је карта Венс-Овеновог плана. Ја желим као војник да у овом моменту утичем у тој мери да свима нама кажем и нашим гостима да овако судбоносну одлуку по наш народ доносимо у веома сложеним околностима, кад се демонстрира силом изнад наших глава и у моменту када је сада неколико апарата најсавременије авијације западних земаља изнад наших глава. Нама се господо не прети силом, према нама се сила примењује у овом тренутку. Авиони амерички, енглески и француски вођени њемачким стручњацима из Авакса надлијећу наша села и градове у бришућем лету. Под том пресијом никад наш народ није био. Наш народ никада није нападнут био већом силом него што је ова сада и наш народ никада није био угрожаван од опаснијег непријатеља. Наш народ је нападнут најсавременијим оружјем кога је људски ум створио. Наш народ је нападнут дојучерашњим својим суграђанима из солитера, другова из школа и предузећа и наш се народ није припремао за такав рат нити је могао сањати да ће имати таквог непријатеља. Ово је грађански и верски рат у коме смо ми истерани на ветрометину и проглашени зликовцима за

³⁰ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 181.

³¹ D. Owen, *Balkanska odiseja...*, 198; Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 183.

цео свет. [...] Нас војнике забрињава што је међународна заједница прихватила ово подручју Сребренице као светску позорицу. Сво муслиманско становништво и прије рата и у току рата и сада може да стане у неколико солитера у којима су блокирани Срби од Сарајева преко Зенице, Тузле, Мостара до Ливна итд. Све хуманитарне организације траже и проглашавају да је Сребреница неснабдевена водом. А ми годину дана говоримо да је српски народ и без струје и без воде и без могућности да производи храну. Нас су блокирали, не можемо увозити ни лекове ни нафту за пољопривреду. И ми војници у овом плану видимо опасност вишеструку. Ја ћу да говорим чињеницама, као војник. Не да би на вас утицао, ја желим да вам презентујем опасности и последице, а ви ћете одлучити у интересу народа. [...] Госпо-до, на првој карти, српскога војника Војске Републике Српске нема ван простора бивше БиХ, ми смо на својим просторима, на овоме простору, господине Мицотакис, обраћам се вама и господину предсједнику Ђосићу, српски народ дише на сламку годину дана, без струје, воде и производње. На херојском Озрену, ту је више од 100.000 српског становништва избеглог из градова тузланског басена, средње Босне, Зенице, Вареша итд. Наше муке и невоље не знају ни сви посланици на овом простору, јер немају могућности да дођу тамо. Овде се налазе два веома стара српска манастира, Тумаре и Петрово село и Возућа, то су наша светилишта. У долини реке Неретве постоје манастири српски старији од Косовске битке, као и манастир Кољани и Крка у Републици Српској Крајини. На жалост овај је био потопљен изградњом вештачког језера на српској земљи изградњом бране Перућа. У долини реке Неретве у селу Пребиловцима највеће је светилиште нашег народа новије историје. У њему су сахрањени посмртни остаци само дела побијених Срба у западној Херцеговини и у долини Неретве у Другом светском рату. Ја вас молим запазите коме су припала наша светилишта. [...] Ми нећемо ружичасте зоне и да нас штите страни плаћеници. Ми смо заштитили свој народ, имамо право да га штитимо и даље. Наш ниједан војник није на просторима Хрватске, ни једна наша јединица није на било којој европској земљи, а још мање изнад Америке. [...] Ово је господине Мицотакис, село Тегар на самој граници са Србијом. У јуну месецу сам гледао невиђену слику, морам је рећи овде и ради господина председника Ђосића и Милошевића и ради ових посланика. Село Тегар је горело, јер су муслимани све ту искоренили. С друге су стране деца из овог српског села играла фудбал. Срби смо једни и други. Процените јесу ли оправдани притисци и блокада овога дела српскога народа. Ја се не слажем ни са јед-

ним послаником који напада било кога нашега човека, а поготово наше госте. Ми се никада нећемо одужити ни српском ни црногорском ни вашем народу, нарочито Србима у Србији и Црној Гори, Црногорцима зато што су нам прихватили нашу нејач коју писмо могли сместити из градова и села која су запосели муслимани и Хрвати. Зато што су нам лечили ране рањеника и што су нам помогли са хуманитарном помоћи. [...] Следеће на шта морам да укажем, у долини реке Перетве, горњем току реке Врбаса, и долини реке Босне, од међународне јавности је скривен обострани геноцид коалиције Хрвата над муслиманским становништвом и обратно. Ја вам нећу да кажем, да сам наредно него и остварио да спасимо сву нејач, па чак и рањенике, и једне и друге стране, а из простора Сребренице смо омогућили да се преко УНХЦР-а извуче 12.500 муслиманских жена, дјеце, старца и 489 њихових рањеника, међу којима је маса оних који су за злочине почињене над српским народом требали да се изведу пред суд. Ја се поносим што сам у војсци која је омогућила непријатељу, који је одбио да лијечи своје рањенике у нашим болницама, и да их бели хеликоптери извуку за Тузлу. Нама, господо, није до рата. Нити је било, нити је сад. Ја нисам овде да позивам у рат. Нама је рат наметнут и ми смо се морали бранити. Нама је рата доста. Не зато што смо се уморили, већ зато што смо многе страхоте видели... [...] Ми не желимо да решимо војничким путем рат у Босни и Херцеговини. Војничко решење може бити катастрофално, много више него што је катастрофа до сада закачила бивше просторе Југославије. Ми не желимо да увлачимо друге народе у наше невоље. Ми желимо да дамо могућност да се изнађе политичко решење. Али, политичко решење прихватљиво, и не на штету ниједног народа. Ову мапу су цртали представници Ватикана и они који су планирали распад Југославије. Нашем руководству и Главном штабу и мени лично нису непознати планови. Овакви планови постоје и источно од ових простора и зато ми не можемо прихватати здраво за готово. Овај простор није хрватска земља. На овом простору постоје карте које говоре да су 400 година Срби ту плаћали порез. [...] Господине Мицотакис, и господине председниче први, други и трећи, извињавам се што овако ради времена говорим, али иначе вас уважавам више него себе, овај простор нису заузели нити муслимани ни Хрвати из Босне, нити су долину Перетве заузели Хрвати из бивше БиХ. Овај простор су зазеле хрватске оружане снаге након повлачења ЈНА на простор СРЈ, претходно се концентришући на простор Конавла, који је био под заштитом снага УН. Ту је 38 српских села потпуно до темеља уништено, као и Пребиловци и као

кршта у коју су сахрањене кости наших мученика у Другом светском рату, у Тасовцима, ја се извињавам. На овом простору је негде Међугорје, ово говорим ради православља и наше вере, има људи и свјетих лица која то боље од мене знају. Хрватска је објединила хрватски народ у, проглашавајући да се на једном брду појавила Госпа. На томе месту деценијама су Међугорју се окупљали фратри из читавог света, почев од Ватикана, и усташка емиграција, чији су родитељи починили злочине и истребили српски народ на овим просторима, као и у западној Херцеговини. На том брду где се појавила Госпа, види се девет јама у које су Србе бацали, а ниједна није примила мање од 1.000 наших несретника. Ми то, господине председниче, нисмо могли препознати, јер су наши који су то требали испричати легли у земљу и били бацани у јаме и то је несрећа нашега народа, јер су нам ратови односили оне који су требали да на млађе пренесу своју спознају о рату. Наш циљ није да поразимо Хрвате и муслимане у бившој БиХ, наш је циљ да сачувамо свој народ и да не дозволимо да поново буде бацан у јаме. Без разумевања српскога руководства у РС, без његове кооперативности, без његове сарадње ни УНПРОФОР се не може бранити на просторима бивше БиХ. Господо посланици, Америка је велика сила, не можемо ми њој ићи прстом у око, а НАТО пакт је још већа сила, њему још мање, али ја вас могу уверити да ни они не могу нама ићи прстом у око. [...] Не слажем се ја с некима који су говорили 'ви побједници', ми победници нећемо да будемо и нама није циљ, да победимо муслимане и Хрвате, нама је циљ да спасимо свој народ који је блокиран у Сарајеву, Тузли, Зеници, Мостару, до Загреба. И у Загребу Срби нису људи. Они су људи за одстрел. [...] Како нашем народу да објаснимо да ћа га заштитити на овим просторима. Верујте да нема човека здравог разума који у то може поверовати на овим просторима. Венс-Овенов предвиђа демилитаризацију прогресивну на овим просторима, али да се прво разоружа српска војска, по принципу како је разоружана војска Српске Крајине у Републици Српској Крајини. А ја вас молим да се информишете или да вас информишем у вашем слободном времену, да вам кажем какве су стравичне последице. На Масленичком мосту, на аеродрому Земуник или у троуглу реке Крке и Чиколе. Ја вам се захваљујем на пажњи, ово писам изнео да би утицао на вашу одлуку. Војска РС и наш народ знају да ће наши посланици учинити све да заштите свој народ. Хвала!"³²

³² „Stenografske beleške sa 30. zasjedanja Narodne Skupštine Republike Srpske“, u: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan. Tom II*, prir. Vladimir Petrović (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2011), 203-212.

Недugo послије Младићевог истуна, и поред свих притисака, Скупштина је одбила предложени план. У самом одлуци назначено је да су посланици „дубоко забринути због нељудских притисака и ултиматума, згрожени пријетњама уништења цијелог српског народа у Републици Српској, дјелујући током Конференције о бившој Југославији под притиском, антисрпском пропагандом и демонстрацијом силе, принуђени да се изјашњавају у ненормалним околностима“, донијели „Резолуцију о закључењу мира на основу Венс-Овеновог мира“, али да ће Караџићев потпис на план бити пуноважан под условима „да се мапе коригују тако да се оствари територијални континуитет српских провинција“, да „српски народ наступа као цјелина, сам бира своје представнике и задржава право народа на самоопредјељење“, „да половина снага УН за примјену плана долазе у српске провинције из православних земаља“, „да се одмах укину све санкције против српског народа“, „да у српским провинцијама дјелује искључиво српска полиција“, „да се у мапама уважи стање прије извршеног геноцида над српским народом у Другом свјетском рату“ и „да се искључи било каква могућност примјене силе од стране међународне заједнице“.³³

Гости су брзо након окончања сједнице напустили РС, неки чак у страху да НАТО већ истог дана не поруши мостове на Дрини (Добрица Ћосић).³⁴ Овен је записао да га је Милошевић звао ноћ послије сједнице, те је „отровно говорио о Крајишнику јер је одложио гласање када се уплашио да би план прошао, а споменуо је да је Младић интервенисао у ситне сате против и да је оставио јак утисак“. Сам Овен је оцијенио да је Младић „указао на опасности од војне интервенције“, „чврсто изјаснио против ратификације“ и „променио ток седнице тако што је показао детаљну мапу области и градова у српским рукама, који ће на основу плана бити ‘изгубљени’“.³⁵ Неколико дана касније, додао је да је Младић је за медије истакао да је за одлуку Скупштине пресудно било „сазнање да би те мапе значиле почетак краја свега за шта се српски народ борио и дао велике жртве“, а да Срби не могу да избришу „гробове и жртве из прошлог и овог рата“. За сам план је рекао да је у питању „стратешка и политичка наказа“ и „погребна ломача за Србе“, те да је имао „шансе да преживи колико и сијамски близанци“.³⁶

³³ Vens dokumenta 2, 212-213 D. Owen, *Balkanska odiseja...*, 197.

³⁴ Б. Плавшић, *Сведочим : Друја књија...*, 26.

³⁵ D. Owen, *Balkanska odiseja...*, 181-182.

³⁶ „Не изазивамо Америку“, *Дневник*, 10.5.1993, 2.

Услед овакве одлуке на Палама, расцјеп између руководства Републике Српске и СР Југославије био је на видику. Кољевић се сјећао Милошевићеве изјаве „да се ‘босанска група’ понаша као група ‘нијансних покерана’ која неће да прихвати оно што је зарадила, већ хоће да иде даље и рескира да изгуби све“.³⁷ Након оваквог епилога, Овен је закључио да подјела међу Србима мора бити дио тактике, „не само ради ње саме, већ стога што би босански Срби постали до краја непопустљиви“, што је „постало правило за будућност“. Објаснио је да је убудуће увијек било потребно утицати на Београд, јер „без притисака Србије и Црне Горе, босански Срби никада не би пустили ни педља, јер они нису прагматичари, попут Милошевића, већ идеолози, српски националисти...“³⁸ Деценију касније, на суђењу против Милошевића у Хагу, Овен је оспоравао искреност Милошевиће подршке плану и притисака на руководство РС за вријеме Ђурђевданске скупштине.³⁹

За исход ове фазе мировних преговора релевантан фактор јесте и суздржано држање администрације Сједињених Држава, која је „заузела став да План награђује Србе и да присиљава Муслимане на капитулацију“, те се из Вашингтона могло чути да је „једина ствар лошија од пропасти Венс-Овеновог плана, успех тог плана“.⁴⁰ Изостанак ваздушних удара на српске положаје након одбијања плана, у једном дијелу литературе на постјугословенском простору, виђен је као „охрабривање агресије“.⁴¹

Утицај генерала Младића на исход ове фазе мировног процеса препознат је и од стране Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију, те је у коначној пресуди 8. јуна 2021. године најприје константовано да је „Младић показао своје противљење Венс-Овеновом плану“, а као једна од његових „кривица“ наведена је чињеница да се Младић обраћао „Скупштини босанских Срба на неколико сједница, говорећи о питањима која су се тичала формулисања полити-

³⁷ Н. Кољевић, *Стварање Републике Српске...*, 201.

³⁸ D. Owen, *Balkanska odiseja...*, 135.

³⁹ „Stenografske beleške sa 30. zasedanja Narodne Skupštine Republike Srpske“, u: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan. Tom II*, прир. Vladimir Petrović (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2011), 264.

⁴⁰ Marko Dašić i Stevan Nedeljković, „Dugo putovanje u Dejton : međunarodne inicijative za mirno okončanje oružanih sukoba u BiH od 1992. do 1994. godine“, u: *Dvadeset godina od Dejtonskog mirovnog sporazuma – trajni mir ili trajni izazovi?*, ur. Stevan Nedeljković, Milan Krstić, i Dragan Živojinović, Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka, 2016, 20-21.

⁴¹ K. Begić, *Bosna i Hercegovina...*, 109.

ке политичког руководства босанских Срба, и често политичарима, босанским Србима, сугерисао који став треба да заузму на мировним преговорима како би се остварили првобитно дефинисани стратешки циљеви“. Младићеве изјаве да он „није склоп мијешању у питања политике“ и да „у Скупштини босанских Срба није имао право гласа“, Претресно вијеће је одбацило констатацијом да је он „присуствовао сједницама Скупштине босанских Срба и активно учествовао у расправама о политици с члановима владе босанских Срба“, „расправљао о тој политици на неколико састанака с високим политичким функционерима и представницима међународне заједнице, те је исказивао своју преданост стратешким циљевима“ и „често сугерисао српским политичарима из Босне који став треба да заузму на мировним преговорима како би се остварили првобитно дефинисани стратешки циљеви...“⁴²

Након пропасти Венс-Овеновог плана, нови мировни процес поново је повео Дејвид Овен испред Европске уније, а Сајруса Венса замијенио је Торвалд Столтенберг, као специјални представник генералног секретара УН за бившу Југославију.⁴³ Овен-Столтенбергов приједлог „анулирао је сва претходна дипломатска достигнућа која су етнички принцип поделе Босне и Херцеговине потиснула у други план“. Односно, овај план је вратио „на велика врата три посебне државе под окриљем једне конфедерале“, те је из тог разлога још називан и „Унија три републике“.

Након одбацивања Венс-Овеновог мировног плана за Босну и Херцеговину, Овен је примјетио да Младић обилазећи борбене линије „спава, једе, пије и разговара са својим људима у рововима“, али такође да „тај исти човек уме да води озбиљну расправу у Женеви или Београду о Клаузевицовим стратегијама и поукама из ирачког рата из 1991.“ Имајући у виду његову улогу у цијелом процесу и утицај на његов епилог, он је оцијенио да је Младић у том моменту био „најмоћнији Србин“.⁴⁴

⁴² *Tužilac protiv Ratka Mladića : Javno redigovano : Presuda. Medunarodni rezidualni Mehanizam za krivične sudove*, 2021, 116, 81-82, 114.

⁴³ Kosta Nikolić, „Unija tri republike. Mirovni plan za Bosnu i Hercegovinu iz 1993. godine“, *Istorija 20. veka*, XXXX, br. 1 (2022), 149.

⁴⁴ D. Owen, *Balkanska odiseja...*, 183, 198.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Необјављени извори:

Handwritten notebook of Ratko MLADIC covering the period from 2 January 1993 to 28 January 1993 (BCS, 92 Pages). Objedinjena sudska dokumentacija, 2010.
Tužilac protiv Ratka Mladića : Javno redigovano : Presuda. Međunarodni rezidualni Mehanizam za krivične sudove, 2021.

Објављени извори:

Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan. Tom II, prir. Vladimir Petrović. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2011.

Научне монографије:

Димитријевић, Бојан. *Војска Републике Српске у рајћу 1992-1995. : „Војска брза као вјетар“*. Нови Сад: Архив Војводине; Београд: Институт за савремену историју; Бањалука: Архив Републике Српске, 2023.

Димитријевић, Бојан. *Генерал Младић и Војска Републике Српске*. Београд: Институт за савремену историју, 2019.

Kasim I. Begić, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma*. Sarajevo: Izdavačko preduzeće „Bosanska knjiga“ – Pravni centar Fonda za otvoreno društvo Bosna i Hercegovina, 1997.

Сокановић, Саво и др. *Генерали Републике Српске 1992-2017*. Бања Лука: Министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске – Борачка организација Републике Српске, 2017.

Šadinlija, Mesud. *Između pravde i realpolitike : odnos mirovnih planova i vojnih operacija u Bosni i Hercegovini : 1992-1995*. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2018.

Дневници и мемоари:

Булатовић, Љиљана. *Генерал Младић*. Нови Београд: Нова Европа; Бања Лука: Глас Српски; Добој: Графичар, 1996.

Јањић, Јован. *Српски генерал Рајко Младић*. Нови Сад: Матица Српска, 1996.

Кољевић, Никола. *Свјетлости незаборава: (дневник 1993-1995.)*. Источно Сарајево: Књижевни фонд „Свети Сава“, 2009.

Кољевић, Никола. *Стварање Републике Српске : Дневник 1993-1995. Књига 1*. Београд: Службени гласник; Бања Лука: Службени гласник Републике Српске, 2008.

Owen, David. *Balkanska odiseja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Hrvatski institut za povijest, 1998.

Плавшић, Биљана. *Сведочим : Друџа књиџа*. Бања Лука: Триопринт, 2005.

Ћосић, Добрница. *Босански раџи*. Београд: Службени Гласник, 2012.

Радови из часописа и зборника радова:

Petrović, Vladimir P. „Neuspjeh ženevskih pregovora o prekidu Rata u Bosni i Hercegovini januara 1993“. *Istorija 20. veka XXXIX*, broj 2 (2021): 435-460.

Petrović, Vladimir. „Odnosi unutar srpske političke elite i краh Vens-Ovenovog mirovnog plana za BiH“. *Istorija 20. veka XXX*, broj 1 (2012): 9-23.

Petrović, Vladimir. „Od Ženeve do Pala: Podvajanje srpskih političkih elita oko usvajanja Vens-Ovenovog plana“. U *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan. Tom II*, prir. Vladimir Petrović, 73-86. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2011.

Dašić Marko i Stevan Nedeljković. „Dugo putovanje u Dejton: međunarodne inicijative za mirno okončanje oružanih sukoba u BiH od 1992. do 1994. godine“. U *Dvadeset godina od Dejtonskog mirovnog sporazuma – trajni mir ili trajni izazovi?*, ur. Stevan Nedeljković, Milan Krstić i Dragan Živojinović, 11-30. Beograd: Fakultet političkih nauka, 2016.

Nikolić, Kosta. „Unija tri republike. Mirovni plan za Bosnu i Hercegovinu iz 1993. godine“. *Istorija 20. veka XXXX*, broj 1 (2022): 149-178.

Периодика:

Дневник – Нови Сад, 1993.

GENERAL RATKO MLADIĆ ON VANCE-OWEN'S 1993 PEACE PLAN FOR BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary: *Besides his key role in military events and partial presence in political life, General Ratko Mladić, Commander of the Main Staff of the Army of the Republika Srpska, also distinguished himself as a participant in peace negotiations that lasted almost throughout the entirety of the Bosnian War 1992-1995. He was formally subordinate to the political leadership of the Republika Srpska in diplomacy, but his unquestioned authority among the officers and soldiers of the VRS made his role exceptionally visible in the peace processes. Considering his character and working style, Mladić is not recognized as a person suited for the role of negotiator, especially not in terms of comprehensive peace plans. However, he left a significant mark on the negotiating process. The most evident example of his influence was noted during the consideration of the Vance-Owen Peace Plan in 1993. General Mladić's appearance at the session of the National Assembly of the Republika Srpska when discussing this plan was one of the key moments leading to the final rejection of the plan by the delegates in Pale, thereby marking this phase of the peace process with a definitive failure.*

Key words: *Ratko Mladić, Vance-Owen Peace Plan, Radovan Karadžić, Slobodan Milošević*